Giedrė Piličiauskienė,
Gytis Piličiauskas

„NordBalt“ trasos atkarpų Kuršių marios–Taikos prospektas ir Klaipėda–Šilutė geležinkelis–Kiškėnų sodai žvalgomieji tyrimai

2012 m. balandžio–birželio mėnesiais UAB „Archeologiniai kasinėjimai“ ir BRIAI ekspedicijos atliko elektros jungties tarp Lietuvos ir Švedijos „NordBalt“ trasos žemyninėje Lietuvos dalyje archeologinius žvalgomuosius tyrimus. Tyrimų užsakovas – AB „LITGRID“. Šiame straipsnyje aprašomi rezultatai tyrimų, vykdytų trasos atkarpose tarp Kuršių marių ir Taikos prospekto Klaipėdoje, tarp geležinkelio Klaipėda–Šilutė ir Kiškėnų sodų, kurių bendras ilgis – 5166 m, neįskaitant suprojektuotų pragręžimų (1 pav.). BRIAI vykdyti žvalgomieji darbai ties Žardės gyvenvietėmis aprašomi atskirame šio leidinio straipsnelyje (žr. p. 44–48).

2011 m. LII atliko archeologinius žvalgymus projektuojamos „NordBalt“ trasos vietoje. Jų metu žvalgytas paviršius, surinkta archyvinė informacija, rašytiniai šaltiniai apie archeologinius radinius trasos vietoje ir greta jos, analizuoti senieji žemėlapiai, atliktas GPR 2D profiliavimas Kuršių nerijoje ir ties Žardės gyvenvietėmis (žr. *ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 585–588). Šie darbai leido numatyti perspektyvias vietas žvalgomiesiems tyrimams. Kuršių nerijos proskynoje, kur numatyta tiesti „Nordbalt“ kabelį, LII ekspedicija 2011 m. rudenį atliko žvalgomuosius tyrimus. Ištirti 26 1x1 m dydžio šurfai, užpustytų dirvožemių ir archeologinių objektų nepastebėta (žr. *ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 26–30).

„NordBalt“ trasa kerta įvairius geomorfologinius regionus, kuriuose vykdant žvalgomuosius tyrimus numatyta taikyti skirtingą metodiką, tačiau du pradiniai etapai numatyti vienodi visoms trasos atkarpoms – tai pavasarinis paviršiaus žvalgymas ir geofizikiniai tyrimai GPR georadaru (2D profiliavimas). Vizualinis paviršiaus žvalgymas ir tikrinimas metalo ieškikliu nebuvo rezultatyvūs – numatytų perkasų vietose ir tarp jų rasta tik II Pasaulinio karo laikų sprogdiklių, šovinių, minosvaidžio minų skeveldrų, daug XX a. antros pusės šiukšlių ties Cenkūnės dvarviete. GPR prospekcija atlikta didžiojoje trasos dalyje. Bendras profilių ilgis – 6447 m. Neskaitant modernių statinių ir inžinerinių komunikacijų sukeltų anomalijų, radarogramose buvo identifikuotos 34 labai įvairaus pobūdžio (plokštuminio, parabolinio, taškinio ir kt.) anomalijos, kurių dalis patikrinta vėliau tiriant perkasas. Dauguma anomalijų buvo sukeltos natūralių grunto pokyčių pamatinėje uolienoje, dalis sutapo su melioracijos iškasomis, XIX–XX a. duobėmis ir palaidotų akmenų sąvartomis. Perkasomis (31 vienetas) ir šurfais (21 vienetas) iš viso ištirtas 586,4 m² dydžio plotas.

Į V nuo geležinkelio Klaipėda–Šilutė trasa kerta žemą ir šlapią Smeltalės upės slėnį, aliuvinius bei fliuvioglacialinius sluoksnius, taip pat Drevernos jūrinę lygumą, susidariusią Litorinos ir Postlitorinos jūros stadijose. H_{abs} svyruoja tarp 2–4 m, išskyrus moreninio reljefo fragmentą – iki 12,5 m aukščio Laistų kalvą. Čia holocene vyravo akumuliacinio pobūdžio sedimentaciniai procesai, todėl buvo galima tikėtis nesuardyto kultūrinio sluoksnio, susidariusio senovės gyvenviečių gyvenamose zonose bei greta jų šiukšlynuose, taip pat buvusių vandens telkinių priekrantėse, pvz., Smeltalės senvagėse. Tarp Kuršių marių ir Kairių gatvės

1 pav. Bendra archeologinių žvalgomųjų tyrimų elektros jungties „NordBalt“ trasoje situacija:
1 – UAB „Archeologiniai kasinėjimai“ tyrimų ruožas;
2 – BRIAI tyrimų ruožas; 3 – pragręžimai.

Fig. 1. Situation plan of the field evaluations in the NordBalt power link route: 1 – segment investigated by Archeologiniai Kasinėjimai, UAB; 2 – segment investigated by BRIAI; 3 – boreholes

ištirti 5 šurfai (2x1 m) ir 1 perkasa (1x10 m). Šis ruožas atrodė ypač įdomus, nes geologinių gręžinių aprašymuose buvo minimas durpių sluoksnis. Spėta, kad tai jūros nesuardytas mezolito laikotarpio sausumos horizontas. Ištyrus šurfus ir perkasą paaiškėjo, kad tai ne durpės, o juosvo smėlingo sapropelio sluoksnis – vandens telkinio nuosėdos, suklostytos marių potvynių metu tik prieš kelis šimtus metų. Senasis žemės paviršius potvynių metu buvo nuplautas iki pat jūrinės kilmės žvyringo smėlio storymės, kurios paviršiuje užfiksuoti kelių sunkiai datuojamų stulpaviečių padai, plytos fragmentas. Į P nuo Kairių gatvės vyko gatvės rekonstrukcija, o „NordBalt“ trasos vietoje buvo supiltos iki 4 m aukščio žemės krūvos – nebuvo įmanoma nei kasti šurfus, nei atlikti GPR profiliavimą. Tarp perkėlos geležinkelio ir Taikos prospekto ištirti 4 šurfai, bet juose archeologinių objektų nerasta.

Į R nuo geležinkelio Klaipėda–Šilutė trasa kerta iki 30 m H_{abs} iškilusį Rimkų gūbrį, kurio R pakraštyje teka Smeltalė. Aukštas Smeltalės dešinysis krantas yra intensyvios žemdirbystės rajonas. Perkasų paviršius prieš pradedant kasimo darbus patikrintas metalo ieškikliu ir apžiūrint. Neaptikus archeologinių radinių, suartas sluoksnis nukastas mechanizuotai.

Tarp Klaipėdos–Šilutės geležinkelio ir Klaipėdos–Šilutės plento ištirtos 9 įvairaus ilgio perkasos. Archeologinių radinių ir įgilintų struktūrų nerasta.

Tarp Klaipėdos–Šilutės plento ir Mažosios Lietuvos gatvės, perkasoje 8 po pilku dirvožemiu aptiktos **Rimkų** senovės gyvenvietės kultūrinio sluoksnio liekanos – juosvos, nežymiai degėsingos žemės likučiai. Arime pasitaikė smulkių lipdytinės keramikos šukelių, molio tinko. Netoliese ištirtame, šurfe 70 cm gylyje buvo aptiktas nesuartas kultūrinis sluoksnis su kur kas geriau išlikusia lipdytine keramika ir naminių gyvulių kaulais (2 pav.). Keramika buvusi plonasienė ir storasienė, lygiu neornamentuotu paviršiumi, silpnai profiliuotomis S pavidalo sienelėmis, stambiomis granito priemaišomis molio masėje, trapi (3 pav.). Dar 8 šurfai buvo iškasti aplink šurfą 7 ir perkasą 8. Paaiškėjo, kad senojo geležies amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis aukštesnėse vietose buvo sunaikintas daugkartinio arimo, o išliko tik palyginti nedideliame plote, dauboje. Saugotinos Rimkų senovės gyvenvietės teritorijos dydis – 20x80 m. Galvijo petikaulis ir išlikusio medžio kelmo mėginys iš gyvenvietės sluoksnio datuoti atitinkamai 30 cal BC – 330 cal AD (Vs-2269, 1870±140) ir 1155–1260 cal AD (Tln3414, 840±55). Remiantis šiais pirminiais duomenimis, galima manyti, kad senojo geležies amžiaus gyvenvietės ar sodybvietės sluoksnį vėliau peraugo medis. Perkasoje 19, armens sluoksnyje buvo aptiktas vienintelis akmens amžiaus radinys – netaisyklinga titnago skeltė, nuskelta nuo dvigalio skaldytinio (4 pav.). Greičiausiai tai finalinio paleolito radinys, pamestas toliau nuo gyvenamų stovyklų, buvusių prie vandens telkinių, keliaujant arba kokios nors trumpalaikės veiklos vietoje.

Tarp Mažosios Lietuvos gatvės ir privataus žvyrkelio, vedančio į S. Gvažiausko sodybą, ištirtos 8 perkasos. GPR anomalijų vietose ištirtose perkasose 22 ir 23, be melioracijos perkasimų, užfiksuotos dvi kelių metrų skersmens ir

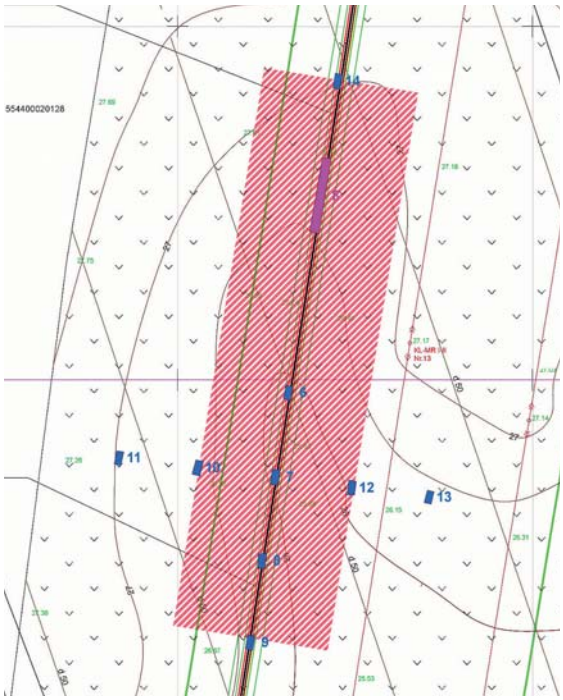

2 pav. Žvalgomųjų tyrimų Rimkų senovės gyvenvietėje planas: 1 – šurfai; 2 – perkasos; 3 – trasos ašis; 4 – saugotina moksliniam pažinimui teritorija. G. Piličiauskienės brėž.

Fig. 2. Plan of the field evaluations in Rimkai old settlement: 1 – test pits; 2 – trenches; 3 – route axis; 4 – territory protected for scientific research

iki 1 m gylio duobės, užpildytos pilka žeme ir lauko rieduliais. Viena jų pagal plastiko radinius datuota XX a. antra puse, kita gali būti ankstyvesnė. Perkasoje 23, dirvožemyje, 30–85 cm gylyje aptikta 10–65 cm skersmens riedulių krūva. Rieduliai gulėjo ant įžemio – moreninio priemolio, taip pat buvo suversti vienas ant kito. Jokių rišamosios medžiagos pėdsakų nepastebėta (5 pav.). Tarp akmenų aptiktas raudono molio plytos fragmentas bei kaltinė vinis. Tikė-

0 5 cm

3 pav. Keramika ir molio tinkas iš Rimkų senovės gyvenvietės, šurfo 7. G. Piličiauskienės nuotr.

Fig. 3. Test pit 7. Pottery and clay daub from Rimkai old settlement

0 2 cm

4 pav. Titnago skeltė iš perkasos 19. G. Piličiauskienės nuotr.

Fig. 4. A flint blade from trench 19

tina, kad akmenų sankaupa susidarė suvertus riedulius natūralioje pašlaitėje ir palaipsniui juos užarus arba staigiai užstūmus dirvožemiu iš aukštesnės Š dalies.

Tarp privataus žvyrkelio, vedančio į S. Gvažiausko sodybą, ir Smeltalės upės tyrimų planai buvo pakoreguoti. Sklypų savininkai ir nuomininkai trukdė atlikti numatytus tyrimus neleisdami važiuoti ekskavatoriui ir automobiliams, sunaikindami reperius ir suplanuotų perkasų vietas žyminčius kuoliukus. Perkasas ir šurfus teko kasti rankiniu būdu, atvykstant į tyrimų vietas pėsčiomis per Kiškėnų sodus. Į Š nuo privataus žvyrkelio pastebėta žymi dauba. Tikėtasi, kad joje kaip ir Rimkų radimvietėje galėjo išlikti nesuartas kultūrinis sluoksnis. Ištyrus 3 šurfus nustatyta, kad daubos kilmė kitokia. Holoceno pradžioje duburys morenoje buvo užpildytas vandeniu – čia telkšojo nedidelis ežerėlis. Trys 1x10 m dydžio perkasos buvo ištirtos Smeltalės pakrantėje, dešiniajame kran-

5 pav. Lauko riedulių sąvarta perkasoje 23. G. Piličiauskienės nuotr.

Fig. 5. The fieldstone tip in trench 23

te. Tarp Kiškėnų sodų ir elektros pastotės ištirta dar viena 1x10 m perkasa. Jose užfiksuota dau-

gybė XX a. antros pusės perkasimų, jokių archeologinių radinių nerasta.

Tyrimų metu aptiktą Rimkų senovės gyvenvietę siūloma įtraukti į NKVR ir saugoti moksliniam pažinimui. „NordBalt“ elektros kabelio trasos projektą rekomenduota pakeisti taip, kad aptiktos senovės gyvenvietės teritorijoje nevyktų grunto judinimo darbai. Šalinant dirvožemio sluoksnį „NordBalt“ elektros jungties statybų metu, numatyti archeologiniai žvalgymai, nes tikimybė šurfais ir perkasomis aptikti įgilintas archeologines struktūras ten, kur archeologinis sluoksnis buvo visiškai sunaikintas daugiamečio arimo, yra nedidelė.

The Curonian Lagoon–Taikos Avenue and the Klaipėda–Šilutė Railway–Kiškėnai garden segments of the NordBalt route

In 2012 a field evaluation was conducted in Lithuania's continental part of the route for the NordBalt power link between Lithuania and Sweden. The investigation was conducted by two field teams according to separate investigation projects. The field team headed by G. Piličiauskienė conducted evaluations in the route segments between the Curonian Lagoon and Taikos Avenue in Klaipėda and between the Klaipėda–Šilutė railway and Kiškėnai gardens, a total length of 5166 m (Fig. 1). The fieldwalking and metal detector surveys yielded no results; only Second World War detonators, cartridges, and mortar shell fragments were found at the sites of the planned trenches and between them. The anomalies noted in the GPR radargrams were checked by excavating trenches. The majority of the anomalies were caused by natural variations in the bedrock while some coincided with melioration channels, 19th–20th-century pits, and tips with buried stone (Fig. 5). A total of 586.4 m² was excavated in 31 trenches and 21 test pits. The remains of a Roman era old settlement discovered beside Rimkai village: hand built pottery, clay daub, and animal bones in a cultural layer badly disturbed by ploughing (Figs. 2, 3). The only Stone Age find that was discovered was a flint blade (Fig. 4). It has been proposed that the discovered old settlement be protected and that in constructing the NordBalt link, field surveys be conducted in the other route segments.

Gabrielė Rimkutė

Skauduliškių–Dūkštelio ežerų mikroregiono žvalgomieji tyrimai

Skauduliškių–Dūkštelio ežerų mikroregionas yra Vilniaus r., Maišiagalos ir Gudelių sen., į Š nuo senojo kelio Vilnius–Ukmergė (Nr. 5214). Tai 3,5 km² teritorija tarp Pavydokų, Dūkštelių, Kalniškių ir Kalikstiškių gyvenviečių, apimanti Skauduliškių ir Dūkštelio ežerų apylinkes. Į mikroregioną įeina Skauduliškių kaimas bei sodininkų bendrija „Šermukšnėlė“. Mikroregiono Š dalyje upė Dūkšta iš R į V prateka pro Skauduliškių ežerą. Mikroregionas yra Baltijos aukštumų Aukštaičių aukštumos P dalyje, kurioje vyrauja žemos ir vidutinio aukščio kalvos bei pelkėtos daubos su negausiais ežeringais duburiais.

2012 m. buvo vykdomi archeologiniai žvalgomieji tyrimai įvairiose regiono vietose aplink dabartinį Skauduliškių ežerą bei buvusį Dūkštelio ežerą. Iš viso ištirta 20 šurfų po 1 m² (1 pav.).